Талантлă кĕнеке

Ева ЛИСИНАН «Çĕньял ачисем» повеçĕ çинчен

Повеçри ĕçсем иртнĕ вăрçă хыççăнхи çулсенче, «аслă тÿпепе аслă çĕр хушшинче, Чăваш çĕршывĕнче», Çĕньялта пулса иртеççĕ. «Геройĕсем» — пĕчĕкçĕ Марине, унран виç-тăватă çул аслă Арçук, вĕсен амăшĕ Маюк, шурă чăх, Шурçунат ятлă хур чĕппи, курак... Паллах, Маринепе Арçукăн тантăшĕсем те пур. Кÿршĕсем те курăнкалаççĕ. Сăмахран, Элекса инке. Курăнаççĕ те вулакан асне кĕреççĕ. Автор, юмахри асамçă пек, кирек мĕн çинчен çырсан та, ăна чĕрĕлĕх шывĕ сĕрнĕ евĕр чĕртсе тăрататать. Тепĕр чухне самантлăха çеç вĕлтлетсе иртет çын (лаша е тата мĕн те пулин), вăл та чĕрĕ! Автор искусствăн тĕп законне лайăх пĕлет: каласа памасть, тăршшĕпех кăтартать, кăтартать...

Кĕнекене юратса, хавхаланса çырнă. Çĕньяла автор вĕçенкайăкпа танлаштарать. Çуркунне ку ял «çунаттисене сарса, янкăр тÿпене çĕкленес кайăк». Хĕлле — çунат вĕççĕсене кăвак тĕтре ăшне пытарнă «лапсăркка шур кайăк». Кĕркуннесенче — «вут кайăк».

Ачисем те унта — ялне курамĕн. «Пурăнаççĕ кайăк-ялта вĕлле хурчĕ тĕслĕ куç харшиллĕ, утмăлтурат çеçки пек кăвак куçлă е кĕр касĕ пек хура çÿçлĕ, хура куçлă та йăлтăр кулăллă хĕрачасем. Пурăнаççĕ унта ши-и! шăхăракан, пĕр-пĕринпе шăла çыртса çапăçакан, хĕрачасене ура хурса ÿкерекен, кирлĕ пулсан, пурне те хÿтĕлеме хатĕр паттăр арçын ачасем, ашшĕ-амăшĕпе тан ĕçлекенскерсем».

Тата фантазийĕ мĕнле вĕсен! Пĕлĕт çине тĕлĕнмелле кинокартина курнă пек пăхса лараççĕ. Кам мĕн курас тет — çавна курать. «Акă, утă капанĕ пек икĕ мăн пĕлĕт пĕр-пĕрин патне сывхарчĕç те, вĕсен хыçĕнчен вăрăм мăйлăскер, вăрăм ураллăскер тухрĕ.

— Тăрна! Тăрна ку! —палласа илчĕ ăна Марине».

Тăрна-пĕлĕт çĕрелле пăхасшăнмĕн, анчах вăрăм мăйне уссан, ăна çĕклесси-çке, тет пулас та, мăйне тăсса, урисене вата çынла шутарса, шур пĕлĕтсем еннелле куçать.

— Ку пĕлĕтсем — çеçкене ларнă улмуççисем,— тет çиччĕри «астроном».

Шыв хĕрне амăш çăпатине çума ансан тупнă йăлтăркка тÿме те пулин Маринене ахаль тÿме пек мар, юмах çĕршывĕнчи уйăх пек курăнса каять. Унта пурнакансем халь ĕнтĕ уйăхсăр асапланаççĕ пуль. Мĕнле пулăшма пулать вĕсене?

Икĕ хĕрача (пĕри тăватă çулхи Анюк, тепри эпир пĕлекен Марине) вăрахчен шухăшласа ларать. Тÿме-уйăх шыва мĕнле лекме пултарнă-ши, теççĕ вĕсем. Тен, вăл курса çÿреме тухнă? «Апла пулсан, ăна каялла, çырмана ярас пулать. Пур çĕршывсене те çитсе куртăр, мĕн курни-илтнине каласа тĕлĕнтертĕр».

Анюкпа Марине çырмана анчĕç. Шыв йăлтăртатса юхать, çыран хĕрринчи курăка тайăлтарать. Хĕрачасем тÿмепе сывпуллашрĕç. Тÿме-уйăх йăлтăр çиççе илчĕ, шыв юхăмĕпе пĕр-ик хутчен çиеле тухрĕ те куçран çухалчĕ. Вăл аякка, Маринепе Анюк пулман-курман çĕршыва çул тытрĕ».

Тин калаçма вĕреннĕ ачасем те Çĕньялта хĕвелпе вылясшăн. (Космос саманинче пурăнатпăрçке!)

— Пай! — теççĕ вĕсем. Вăл акă мĕне пĕлтерет иккен:

«Анне, часрах хĕвеле тытса парха! (Тен, татса пар? *Хв. У.*) Çывăрас вырăнне эпĕ çĕрĕпе хĕвелпе выляса ларăп. Е алăка уç, хĕвел патне чупса хăпарса каям!»

Итлет хĕвел çынна. «Ачасен юрри тÿпене çĕкленет. Кăвак шурă пĕлĕт витĕр ылтăн ярăмĕсене сапала-сапала, хĕвел тухать...»

Кĕнекере, çичĕ çулхи ача куçĕпе курса, чи тÿлек пурнăçа кăтартса панă. Ĕçлеççĕ çынсем, савăнаççĕ, ятлаçаççĕ, тÿрленеççĕ. Пурте — «хамăрла»: лăпкăн, сăпайлăн. Автор та хăлаçланмасть, хăпартланмасть. Çуккине пур тумасть. Пуррине хăварас курăр, тет пулас. Тен, малтанласа хăйĕн вăйне шансах пĕтермени те пулĕ. Шăкăлшăкăл та мăкăл-мăкăл. Вулакан кăмăлне хускатмалли нимĕн те çук пек.

Чăнах ара. Чи тĕлĕнмелли Маринешĕн — амăшĕпе пасара сысна çури сутма кайни. Чи пысăк хуйхă — вăрçăра вилнĕ ашшĕн пиншакне çухатни. Мĕнех вăл пирĕншĕн, пурнăç курнă çынсемшĕн, темелле пек.

«Пек» кăна çав. Кĕнекене тытатăн та, пĕрремĕш йĕркеренех сана уçă сывлăш варкăшĕ пырса çапать. Çĕнĕлле каласа хунисем, хăйне евĕр курма пĕлни, япаласене, пулăмсене, ĕçпуçсене урăхла, кĕтмен енчен кăтартса пани...

Калани мĕнле те, кăтартма кашниех хăйне майлă кăтартать. Çапла пултăр тесен, нумай та кирлĕ мар-мĕн: авторĕ çеç талантлă пулмалла. Ку кĕнеке авторне тата вăл хĕрарăм пулни те «пулăшать»-тĕр. «Яшка витĕр Шăнкăртам курăнать», «Çу-ук-ла», «Курăк хушшинче» сыпăксене хĕрарăм çеç çырма пултарнă. Художник-хĕрарăм.

Марине хур çитерме кайнине илер-ха тата. Мĕн тери хитре сăрланă ăна Ева Лисина. Ытараймасăр тепĕр сыпăк çеç илсе парам.

«Хĕрача... патне хăйсен хур чĕппи какăлтатса пычĕ.

Марине хавасланчĕ, унтан савăнтах тарăхса кайрĕ.

— Çывăха ан кил луччĕ! Хам çимесĕр, сана çăвартине пара-пара çын турăм. Пархатарсăр! Мана суккăр терĕн пуль, эс сĕлĕ çине тарнине курмасть, терĕн пуль. Кай, кай кунтан.— Марине чĕппе çунаттинчен хуллен çапать.

Çак чĕпĕ чи кайран тухнăччĕ. Имшерккескерне Маринех ÿстерчĕ, ăна тырă, çемçе курăк тупса паратчĕ. Чĕп асси амаланчĕ, халь ыттисенчен те тăн-тăн, алла иленнĕскер, ялан этем енне туртăнать.

Хур чĕппи хальхинче апат ыйтма мар, выляма килчĕ пулас: кăăк, кă-ăк туса, Маринене сăхать. Ыраттармасть хăй, алла кăтăклать çеç.

Чи сывăх юлташпа пĕр хушă хирĕçнĕ хыççăн каллех килĕштернĕ чухнехи пек, савăнса каять Марине.

— Ан çиллен! Ху мар, сана аннÿ сĕлĕ çине ертсе кайнă!

Чĕп какăлтатса илет. Вăл çапла каланине пĕлтерет-мĕн: «Чăнах анне ертсе кайрĕ, атте хыçалтан сыхласа пычĕ. Вĕсемсĕр те сĕлĕ çине каяттăм эп! Ма каяс мар? Куç курать, Маринерен тарма урапа çунат пур», терĕ пулас. Çапах та ăс кĕрсе çитеймен иккенха ăна: Маринен шур пăнчăллă саппунне сапса панă пăрса вырăнне йышăнчĕ пулмалла, кат-кат сăхать саппуна, «пăрçисем» çăвара кĕменнипе тĕлĕнсе, и-и-ик! тесе сас парать. Марине ахăлтатса ярать те, саппунне салтса, çурăмĕ хыçне пытарать. Хур чĕппи, мăйне тăсса, кăлин-калин пăхкаласа тăрать те çурăм хыçĕнчи саппуна ярать илет.

— Ай, шăп та шай Хветусах эс! — савăнать Марине, Анна Николаевнăн пытанмалла выляма юратакан çулталăкри хĕрачине аса илсе.— Хĕветус пекех шап-шурă эс! Ытах, пăрса çиес килсен, атя, «Хĕветус», тупса парăп сана.

...Маринепе шурă чĕпĕ сĕлĕ еннелле уттараççĕ.

Шакăл-шакăл калаçать Марине, кăкăл-кăкăл тăвать хур чĕппи. Пĕри пăрса шырать, тепри сĕлĕ кăтартаттарать».

Асси чĕппĕн «ашшĕпе амăшĕ» «калаçни» мĕнле интереслĕ, курасчĕ сирĕн!

Алă хăй ăссĕнех çĕнĕрен-çĕнĕ татăк çырса илесшĕн те, çук, çитет, вулакан хăй вуласа савăнтăр. Лайăххи кунта — савăнмалли те, хурланмалли те, кулмалли те — тем чухлĕ.

Лайăх вырăнсем тенĕрен, вĕсене эп хам туяннă кĕнекере палăртса пыма юрататăп: «Çĕньял ачисем» повеçре те паллă туса пытăм-пытăм та — пĕтĕмпех кĕнекене тĕрлесе пĕтертĕм.

Мĕнре çак кĕнекен «вăйĕ»? Автор пултарулăхĕнче. (Тьфу, куçăхтарас марччĕ!)

Ева Лисина ятне эп хамăр журналсенче унччен те асăрхакаланă, анчах калавĕсене вуламан. Начарри çителĕклех те пирĕн, йăнăшсаран хăрана-ши? «Çĕньял ачисем» хыççăн ĕнтĕ çамрăк автор çырнисене шыраса тупсах вуласа пырăп.

Ырлани ку кĕнекере пĕр çитменлĕх те çук, тенине пĕлтермест. Тĕрĕс, чĕлхи «чăвашла» ĕнтĕ. Çапах ачасене паянхи мăн çын пек калаçтарни те, якатсах çитерейменпе вырăнсем те тĕл пулаççĕ-ха. Сăмахран, цитатăсем илсе кăтартнă чух хăшпĕр предложенисене çав тери тÿрлетсе хăварас килет! Кĕнекене тепĕр хут çапса кăларма ĕçлес пулать-ха авторăн. Унта общество пурнăçне те ытларах палăртасчĕ т. ыт. те.

Ку заметкăна эп критика шучĕпе мар, вулакансене астарас тесе çеç çыртăм. Авторне те ырă ĕçшĕн тав тăвас килчĕ.

Хветĕр УЯР.